

Posudek disertační práce

Mgr. Vlastimil Ondrák: **Soud krví a železem. Ukrajinský integrální nacionalismus, „banderovci“ a jejich místo v evropských dějinách**, Praha 2023

Práce Vlastimila Ondráka je mimořádně objemným dílem, které je rozkročeno mezi ukrajinské, středoevropské i české dějiny, navíc s kontextem historiografické reflexe, dějiny propagandy i „dějin idejí“. To vše propojeno s mimořádně rozsáhlou pramennou základnou. Chronologicky se pohybuje povětšinou v první polovině 20. století, logicky s přesahy před toto období, stejně jako s přesahem až do roku 2022. Mimořádná situace ruské agrese na Ukrajinu v roce 2022 samozřejmě aktualizuje tento historický pohled, což autor přiznává již v samotné dedikaci práce. Jakkoliv by se pak mohlo zdát nebezpečným, jak autor přistupuje k této dedikaci – myslím tím nebezpečí nutného odstupu historika od emocí – práce není tímto nebezpečím zatížena a snaží se o skutečně kritický přístup k problematice.

Ukrajinský integrální nacionalismus a jeho dějiny jsou složitým propletením událostí, idejí, historických zlomů, kontextu imperiálních dějin a dvou světových válek. Právě ona složitost velmi často vede k propagandistickému zneužívání těchto dějin selektivním přístupem, což autor reflektuje nejen v aktuálním kontextu, ale i v kontextu dosavadních historických prací na toto téma. Kriticky vnímá Fialovu práci poplatnou době, analyzuje práci Svobodovu či Šmigelovy příspěvky k problematice a ukazuje tak svůj mimořádný přehled v pramenech i dosavadní historiografii.

Pokud jde o strukturu práce, ta postupuje chronologicky s patřičnými odbočkami do dějin myšlenek, konceptů a mezinárodních souvislostí. Autor tak postupuje přes dějiny do roku 1939, dále pak v složitých letech 1939-1941, poté v kontextu napadení Sovětského svazu, konce války a situace po roce 1945. Součástí jsou pohledy na myšlenkový svět aktérů, jak jsem několikrát již zmínil. Zde bych vyzdvihl analýzu pohledů Dmytra Doncova. V práci je logicky stále přítomný klíčový vztah k dalším národům či státům, jako jsou Poláci a Polsko, dále pak SSSR a ruský/sovětský přístup. Nechybí ani pohled na židovskou otázku a míru

ukrajinského antisemitismu. Autor popisuje a analyzuje ukrajinské nacionální/nacionalistické hnutí, jeho proměny, organizační základnu, strategie, rozkoly, směřování. Samostatnou kapitolou, která se též v případě ukrajinského integrálního nacionalismu vrací, je také role a přístupy exilu. Nemohou chybět ani traumatická místa dějin, jako je masakr na Volyni nebo Akce Wisla. V případě exilu ještě musím zmínit, že zde hraje svoji roli i Československo, především po roce 1918, přirozeně již zcela jinak po roce 1945 vzhledem ke změně velmocenské konstelace.

Samostatnou pozornost věnuje autor „Akci B“, souvislostem přechodu „banderovců“ v roce 1947 přes Československo. Nechybí ani předchozí pohled na fenomén „Vlasovců“. Pokud jde o „Akci B“, zde je autor velmi podrobný a téměř den po dni popisuje i analyzuje akce na území Československa, velmi podrobně a kriticky pak pracuje se statistikami, a to jak z hlediska nasazení československých bezpečnostních orgánů (nasazení téměř 12.000 mužů) oproti stovkám těch, kdo se pokoušeli přejít. Statistika nejsou v tomto případě zcela průkazné, autor však postupuje velmi pečlivě a ukazuje obraz celé akce, ať již z hlediska vojenského a bezpečnostního, tak propagandistického, včetně mýtů a veřejné paměti. Velmi zajímavým subtématem je pak otázka ukrajinských zajatců v Československu a snaha jak Polska, tak Sovětského svazu o jejich vydání. Stejně tak je velice přínosným pohledem část týkající se práce Státní bezpečnosti v souvislosti s ukrajinským nacionalismem po roce 1948.

Autor se v tématu pohybuje s velkou jistotou, práce je přes svoji objemnost nejen popisnou hmotou, ale obsahuje jak kritiku pramenů, tak analýzu a souvislosti. To vše s velkým pochopením problematiky. Je psána stylisticky dynamickým jazykem s jistým literárním přesahem, o čemž svědčí i názvy některých podkapitol, např.: „Losnu, nebo Mažňáka? Dilemata volyňských Čechů“, případně: „Stockholmský syndrom volyňských Čechů.“. Nejedná se však o nic, co by práci poškozovalo a autor dle mého názoru využívá těchto přístupů na pokraji publicistického vyznění textu s mírou, aniž by to oslabovalo výzkumný charakter textu. Stejně tak mimořádně oceňuji bohatý doprovodný materiál, mapy, fotografie, tabulky a další dokumentační přílohy ilustrující celou objemnou práci a vytvářející tak plastičtější obraz popisované problematiky.

V závěru se autor logicky nevyhnul právě aktualizaci, a to jak k směrem „banderizaci“ propagandy v ruském podání, což se objevuje i v našem veřejném prostoru. Využívá zde například srovnání s ustašovci a jejich zločiny, které veřejný prostor srovnatelně neakcentuje. Neomlouvá a nerelativizuje přítom realitu ukrajinské reality ve 20. století, snaží se je dostat do souvislostí. Některé autorovy závěry v poslední kapitole by samozřejmě byly k diskusi, kupříkladu idea, že sice nelze extrapolovat případný vývoj úspěšného (nedemokratického) ukrajinského nacionalismu, ale mohl by se případně vyvíjet jako korejská či tchajwanská realita od diktatury k demokracii. Stejně tak není dle mého názoru pohled na ideový odkaz a dopad ukrajinského nacionalismu po roce 1991 logicky vzhledem k zakotvení práce hlouběji analyzován, osobně mi tam například chyběla zmínka či analytický pohled na okamžik, kdy prezident Juščenko ocení Stepana Banderu titulem „Hrdina Ukrajiny“. Případně názor na výroky prezidenta Porošenka na téma UPA, nebo legislativu oceňující některé z nich jako bojovníky za svobodu. Jak jsem však konstatoval, není to nic, co práci nějak oslabuje, aktuální situace a aktualizace historických složitých procesů však logicky přináší množství otázek, jak interpretovat nejen samotné historické události, ale také jejich obraz a dopad na dnešek.

Případné otázky k obhajobě by se tak za mě týkaly především toho, jakou sílu má odkaz UPA a složitých dějin mezi léty 1939-1945 v aktuální ukrajinské společnosti, jak je případně využíván samotnými ukrajinskými vládními orgány – a naopak – jak je využíván ze strany ruské propagandy i vůči jiným zemím střední Evropy.

Práci považuji za výtečnou a jednoznačně doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 2. 1. 2023

prof. PhDr. Michal Stehlík, Ph.D.

Ústav českých dějin FF UK